

Prof. Dr. Sabahattin Aydın: Sağlık sistemi, toplumsal faydayı esas alan yeni bir dönüşüme ihtiyaç duyuyor

Röportaj: Emel Murtezaoğlu

Bu sayımızdaki söyleşi konuğumuz, İstanbul Medipol Üniversitesinin kuruluşuna öncülük eden SD Dergisi'nin temellerini atan ve gelişimine katkı sağlayan aynı zamanda Sağlık Bakan Yardımcılığı görevini üstlenmiş değerli hocamız Prof. Dr. Sabahattin Aydın. Kendisiyle eğitimden yönetime, uluslararası çalışmalardan sağlık politikalarına kadar geniş bir yelpazede konuştuk. Ayrıca, dergimizin 66. sayısında ele aldığımız gençlerdeki psikososyal sorunlar dosya konusuna dair kıymetli değerlendirmelerini de aldık.

Sabahattin Aydın Hocam; eğitimden yönetime, uluslararası çalışmalardan sağlık politikalarına kadar çok yönlü bir kariyeriniz var. Sizi bu kadar geniş bir alanda etkin olmaya sevk eden temel hedefiniz neydi?

Bu soruya çok kısa cevap vermek gerekirse, tek kelimeyle "kader" diyebilirim. Açıkçası doktor olabilmek dışında ne maddi menfaat ne de yönetim açısından kendime bir hedef çizmem söz konusu idi. Hayatım boyunca önüme gelen her işe elimden geldiği, gücümün yettiği kadar sarılmaya çalıştım. Kısacası işini iyi yapan, iyi insan olmak dışında bir hedefim olmadı. Tıbbiyede okurken anatomi hocamız rahmetli Sami Zın, "Kader size bir limon verirse onu limonata yapmayı bileceksiniz." derdi. Bazen tadı, bazen de ekşisi tam olmasa da gayretim hep bu yönde olmuştur.

Kariyerinizin dönüm noktalarını ve bu noktalardaki temel motivasyonlarınızı nasıl tanımlarsınız?

Akademik kariyerimin dönüm noktalarının üniversite giriş ve uzmanlık dâhil merkezi sınavlar olduğunu düşünüyorum. Niteliğini ne kadar eleştirirsek eleştirelim, imtiyazlı sınıfları ortadan kaldırıp bizlere de fırsat tanınması açısından merkezi sınavları önemli buluyorum. Yönetim yolculuğumda beni sebat ettiren belki en önemli dinamik, sorunlar karşısında kayıtsız kalamamam ve çözümün bir parçası olmaya çalışmamdır. Sorun çözmede başarılı olduğum iddiasında değilim; bunu değerlendirecek de ben olamam. Ancak her zaman bir çıkış yolu arayışı ve bu hususta çevremdekileri yönlendirebilme çabamın var olduğunu söyleyebilirim. Önce okur, dinler ve gözler, ardından gerekirse araştırır, analiz ederim; sonra da konuşur, kanaatimi paylaşıyorum. Bu arada şunu açıklıkla ifade edeyim ki ana bilim dalı başkanlığından, rektörlüğe ve bakan yardımcılığına kadar hiçbir yönetim basamağına kendim talip olmadım. Tek sermayem verilen görevi hakkıyla yapmaya çalışmaktan ibaretti.

Dünya Sağlık Örgütünde önemli görevlerde bulundunuz. Bürokrasi ve siyaset ilişkisi, sağlık politikalarının şekillenmesinde ne kadar belirleyici bir faktör? Sizce, Dünya Sağlık Örgütü bu ilişkiyi nasıl yönetiyor?

Öncelikle şunu belirteyim, DSÖ ile Türkiye'nin ilişkileri ne benimle başladı

ne de benimle son buldu. DSÖ'nün kuruluşunda imzası bulunan kişilerden biri de rahmetli İhsan Doğramacı'dır. Kuruluşundan bu yana dalgalanmalarla da olsa DSÖ ile ilişkilerimiz devam etmektedir. DSÖ-Türkiye ikili anlaşmalarıyla bilhassa halk sağlığı konularına dikkat çekilmesi, önceden hazırlıklı olunması, tedbirlerin alınması gibi konularda gerek proje desteği gerek uzmanlık desteği yoluyla sağlık sistemimizi güçlendirici faydalar sağlanmıştır. Türkiye, DSÖ Avrupa Bölgesinin aktif bir üyesidir. Hem Avrupa Bölgesi hem Genel Merkez yönetim kurullarında zaman zaman görev almıştır. Ayrıca bu kurumda çalışan farklı düzeylerde uzmanlarımız var olagelmıştır. Bu uzmanlarımızdan hem Avrupa Bölge Başkanlığına hem de DSÖ Genel Direktörlüğüne aday olan vatandaşlarımız oldu. Özetle, sadece pasif bir üye değil, aktif, karar süreçlerine etkili olan bir ülke konumunda olduğumuzu ifade etmek istiyorum.

Türkiye'nin DSÖ içindeki rolü ve bu rolün küresel sağlık politikalarındaki yeri hakkında ne düşünüyorsunuz?

Her şeye rağmen DSÖ'nün İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan dünya düzeninin bir ürünü olduğunu hatırlatmak isterim. Bu düzende hâkim devletler her alanda güç tekeli elinde bulunduruyor. Sayın Cumhurbaşkanımızın "Dünya beşten büyük" şeklindeki veciz ifadesi bunu çok güzel açıklıyor. Diğer birçok uluslararası organizasyon gibi DSÖ'ye de bu pencereden bakmakta yarar var.

ABD ve Arjantin'in DSÖ'den çekilme kararı ve dünya kamuoyunda bir açıdan yönlendirilmiş bir karşıtlık konusundaki düşünceleriniz nelerdir?

DSÖ bugün için bir Birleşmiş Milletler (BM) ofisi statüsündedir. BM Güvenlik Konseyi üyesi olan bir ülkenin bu örgütten çekilmesi ne anlama geliyor, açıkçası anlamış değilim. BM üyesi bütün ülkeler DSÖ'nün doğal üyesi kabul ediliyor. Her üye ülke millî gelirleri nispetinde katkıda bulunuyor. Bir nevi üyelik aidatı. Tabii ki ABD gibi zengin ülkelerin aktardığı proje bazlı ilave fonlar da var. Meşhur, "parayı veren düdüğü çalar," sözünün gerçekliği burada da geçerli. Hatırlarsanız, COVID-19 pandemisi sonrasında ABD Başkanı Trump parayı verdiği hâlde düdüğü çalamamaktan şikayetçiydi. Trump'a göre Çin koronavirüsle ilgili olarak dünyayı yanıltması için DSÖ'ye baskı yapmıştı. O zaman da DSÖ'den çekilme anlamına geldiği belirtilen bir kararname imzalamıştı. Daha önce de SD dergimizde bu konuyu yazdım. Trump'ın bu tavrıyla DSÖ'yü politize etmeyi başardığını ve ABD'nin pandemi mücadelesindeki zaafılarını gölgelemeye çalıştığını ifade ettim.

Trump'ın bu tutumunun dünya genelinde başka ülkelere de sirayet etmesi durumu, uluslararası sağlık iş birliklerine nasıl yansiyabilir?

Şimdi Trump, ikinci başkanlık döneminde de tutumunu tekrarlıyor. Birleşmiş Milletlerin dünya barışında ve uluslararası hukukun korunmasındaki acziyeti, doğal olarak dalga dalga diğer uluslararası kuruluşlara da yansıyor. Neticede üye ülkelerin ortak tutumu bu

kurumlara saygınlık kazandırıyordu. Güç savaşları, güç ile hakkın yer değiştirilmesi, insanlığın çağlar boyunca biriktirdiği değerlerin ayaklar altına alınması dünyanın acınası hâlinin bu kurumlara da yansımaya yol açıyor. Kısacası Trump'ın DSÖ'ye karşı tavrının, DSÖ'nün hakkaniyetli davranmamasından değil, Amerika'nın menfaatlerini korumada Trump'ın istediği düzeyde başarılı olamamasından kaynaklandığını düşünüyorum.

DSÖ'nün politikaya alet edilmesinin, küresel sağlık sistemleri üzerindeki uzun vadeli etkileri neler olabilir ve bu tür bir yaklaşımın sağlık alanındaki uluslararası iş birliklerine zarar verme potansiyeli hakkında ne düşünüyorsunuz?

DSÖ'nün politika malzemesi yapılması hususunda ABD'de başlayan rüzgârın başka ülkelere de yayılmakta olduğunu makalemden belirtmiştim. Kutuplaşan dünyada, "kültürlerin çekim kanunu" gibi "güçlerin çekim kanunu" da doğal olarak olacaktır. Belki Arjantin'i başkaları da takip edebilir. Sağlık politikaya bu denli alet edilmesini tehlikeli buluyorum. Acımasız savaşlarda bile sağlık hizmet alanı imtiyazlı tutulmuştur. Ne var ki, son Gazze vahşetinde İsrail'in de bu tekmül tanımadığını gördük. Son olarak Trump'ın DSÖ tavrını, "insanlığa karşı işlenen bir suç" olarak niteleyen The Lancet dergisinin baş editörü Richard Horton'un sözüyle noktalayayım: Horton, "Her bilim insanı, her sağlık çalışanı, her yurttaş küresel dayanışmaya, bu dehşet verici ihanete karşı koymalıdır." diyor.

Sağlık alanı, profesyonel bir iş alanı olmanın ötesinde, kendini insanlığa adamaya hazır, fedakâr insanların sadece bedenlerini değil; gönüllerini, kalplerini ortaya koydukları özel bir hizmet alanıdır.

COVID-19 pandemisi gibi küresel sağlık krizleri, tüm dünyada sağlık sistemlerinin zayıf ve güçlü yanlarını gözler önüne serdi. Pandemi sırasında Sağlık Bakan Yardımcılığı görevini üstlendiniz. Sizce, Türkiye ve dünya genelinde bir sonraki sağlık krizine hazırlanmak için hangi adımlar öncelikli olmalı?

Aslında daha önceden DSÖ'nün rehberliğinde sağlık acil durumlarına hazırlık çalışmaları yapıyordu. Bu çerçevede pandemi eylem planları hazırlanmıştı. Sağlık tarihimiz salgın hastalık olaylarıyla dolu. İletişim ve ulaşımın çok hızlı olduğu dünyamızda bu hastalıkların pandemiye dönüşme riski çok daha fazla. Bilimsel veriler ışığında, ortak akılla alınan kararları ve buna göre hazırlanan eylem planlarını ciddiye almak zorundayız. COVID-19 pandemisinin bize sağlık sistemlerinin dayanıklılığı hususundaki uyarısı bence çok önemliydi. Olağan zamanlara göre tasarlanmış sağlık sistemi altyapılarının ve insan kaynaklarının böylesine bir kriz anında aciz kaldığı ülke örneklerine şahit olduk.

Olağan zamanlara ayarlı altyapı yatırımının yeterli olmadığını, hep söyleyegelğimiz sadece mevcut hastalıklarla mücadele etmenin yeterince fayda sağlamadığını yaşayarak görmüş olduk.

Peki, sağlık sistemindeki bu dayanıklılık noktasında, mevcut altyapıyı güçlendirmek için kısa vadede ne gibi önlemler alınabilir? Sağlık sektörü profesyonellerinin eğitimi ve yetkinlikleri açısından nasıl bir dönüşüm yaşanması gerektiğini düşünüyorsunuz?

Bir önemli husus da ülkeler arası dayanışma ve iş birliklerinin pandemi döneminde nasıl ihmal edildiğini, birçok ülkenin hakkaniyetten uzak, kendi çıkarına odaklı politikalar izlediğini müşahade ettik. Bu da asgari kendi kendine yeter düzeyde, sürdürülebilir sağlık sistemlerinin ne kadar önemli olduğunu bize gösterdi. Böyle kriz anlarında, mevcut potansiyeli aşan bir güçle çalışmak gerekiyor. Sağlık çalışanları güçlerinin üzerinde bir gayretle çalışmak zorunda kalıyor. Bu da ancak adanmışlık ve fedakârlıkla mümkün oluyor. Bu itibarla sağlık hizmet alanını, profesyonel bir iş alanı olarak görmenin ötesinde kendini insanlığa adanmaya hazır fedakâr insanların sadece bedenlerini değil; gönüllerini, kalplerini de ortaya koydukları özel bir hizmet alanı olarak görmemiz gerekiyor. Tabii, bu alanda yetiştireceğimiz sağlık çalışanlarımıza bu ruhu, bu anlayışı, bu heyecanı verebilmemiz gerekiyor. Tüm eleştirilere rağmen, hâlâ bu hususta en şanslı ülkelerden biri olduğumuzu söyleyebilirim.

Yaşamış olduğunuz pandemi deneyimlerinize göre sizce bir toplumun sağlığını geliştirmek, sadece hastalıkları tedavi etmekle mümkün olabilir mi? Sağlık hizmetlerinin sosyal, psikolojik ve kültürel boyutlarını dikkate almak neden önemli?

Bu sorunuza kısmen yukarıda cevap vermiş oldum. Belki ilave olarak şunun altını çizmekte fayda var. Topyekûn toplumu ilgilendiren bir halk sağlığı hareketinde toplumsal bilinç ve farkındalık çok önem taşıyor. Kanaat önderleri, aydınlar, bilim adamları, toplumun önünde olan herkes bu konuda önemli bir sorumluluk taşıyor. Başta sosyal medya olmak üzere iletişim araçları kirli bilgilerle dolu. Bir kısmı gaflet içinde, bir kısmı cahilliğinden bihaber, bir kısmı da şan şöret peşinde olan yüzlerce sorumluluk fukarası, hatalı, yanlış, sahte bilgileri yayma yarışına giriyor. Bu tutum mücadeleyi çok daha zorlaştırıyor. Bu ilgi çekici yanlış bilgi salgınının neticesinde aşırı karşıtlığı, tedavi reddi gibi halk sağlığını tehdit edici akımlar ortaya çıkabiliyor. Yani virüs pandemisinden daha tehlikeli, belki etkisi gelecek nesillerimizi tahrip edecek yanlış bilgi salgınlarına muhatap olabiliyoruz. Buna infodemi deniyor. Özetle şunu söyleyeyim, pandemi döneminde bizi virüsle olan mücadelemizden daha fazla yoran, yanlış bilgiye karşı yürütmek zorunda kaldığımız mücadelemizdi.

Pandemi sürecinde karar alma mekanizmalarında yaşadığınız tecrübeler ışığında, bir sonraki sağlık krizinde daha hızlı ve etkili müdahale için teknoloji ve veri kullanımının rolü ne olmalı?

Türkiye birçok ülkeye nasip olmayan

ciddi bir dijital sağlık kaydı altyapısına sahip. Genel sağlık sigortasının kapsayıcılığı, aile hekimliği sisteminin dijital takibi ve nihayet hastanelerimizin de içinde olduğu yaygın bir ağa, 85 milyonluk bir nüfusun kaydının tutulduğu bir sağlık veri tabanına sahibiz. Pandemi sürecinde Sağlık Bakanlığı, bir yandan hızlı devreye alınan mobil uygulamalar, diğer taraftan mevcut veri tabanından yapılan analizlere dayalı kararlar aldı. Elde edilen bulguların zaman zaman Bilim Kuruluyla da paylaşılarak ortaya konan öngörülere etkili olduğunu söyleyebilirim. Ne var ki, henüz, en azından ilgili sektörler ve akademik camiayla paylaşılacak düzeyde yapılandırılmış analize açık bir yapıya dönüşmüş değil. Verinin uygun bir yapıyla ilgili paydaşların erişimine ve analizine açılabilmesi, kararların tutarlılığı, hızlı önlemlerin alınması ve şeffaflık sayesinde bu kararların toplumsal kabulü konusunda büyük fayda sağlayacaktır.

Türkiye, sağlıkta dönüşüm programıyla birçok başarıya imza attı. Sizce bu dönüşümün en büyük kazanımları, hâlâ çözüm bekleyen en büyük sorunları ve bu sorunların çözümüne yönelik somut önerileriniz nelerdir?

Öncelikle Sağlıkta Dönüşüm Programının ülkemize kazandırdığı en büyük şey, dünya ile rekabet edebilen bir sağlık sistemine ve sistemin ana paydaşı olan yetkin sağlık personeline sahip olduğumuzun hem ülkemizde hem de geniş bir dış coğrafyada kabul ettirilmesi olmuştur. Bunun vatandaşlarımız açısından erişilebilirliğin sorun olmaktan çıkması, ekonomi açısından ise sağlık turizminin önemli bir ihracat kalemi hâline gelme-

siyle görünür olduğunu söyleyebiliriz. Ancak, elde edilen kazanımların sürdürülmesi için çözüm bekleyen bir dizi sorun olduğunu göz ardı edemeyiz. Geniş finansal kapsayıcılık ve neredeyse sınırsız diyebileceğimiz bir teminat paketinin sürdürülebilmesi ancak ve ancak yeterli finansmanın bu alana kaydırılmasıyla mümkün olabilir. Kaldı ki bir yandan sağlıkta farkındalık ve beklentilerin artışı, modern hayat tarzının getirdiği yeni hastalık yükleri ve nihayet hızla yaşanan nüfusumuz sağlığın duyduğu finans ihtiyacını çok hızla artırmaktadır. Bu iki durum, yani geniş erişim ve teminat ile yeni doğan ihtiyaçları karşılayacak bir atılım yapabilmış değiliz. Finansal açık hizmetlerin kalitesine, suistimallere ve nihayet temel sağlık göstergelerine yansımaktır; yansımaktadır. Yorganımızı büyütemiyorsak ayağımızı uzatma meşafesini gözden geçirmek zorundayız.

Peki, bu zorlukların üstesinden nasıl gelinebilir? Sağlık sisteminin sürdürülebilirliğini sağlamak için neler yapılmalı?

Temel itibarıyla kamu finansmanı ağırlıklı ve yine kamu hizmeti olarak tanımlanan bir hizmetle bütünleşik bir sağlık sistemimiz kurgulanmış durumda. Ana omurgasını kamuya dayandırmaktadır. Ancak hâkim liberal ekonomi modeli, bu alandaki özel yatırımcıları piyasanın aktörleri olarak rekabete zorlamakta ve bu da kamu omurgasını tehdit etmektedir. Piyasa dinamiklerinin özel sağlık kuruluşlarında hakimiyeti, hizmet alma algımızı, güven duygumuzu ve gelecek kaygılarımızı da şekillendirmektedir. Bugün için sağlık sistemimiz kamu destekli sosyal yapısını ekonomideki neoliberal anlayışa karşı koruma uğraşı vermektedir. Başta doktorlar olmak üzere sağlık profesyonellerimiz de bu iki cendere arasına sıkışmış durumda. Bu uğraş ya da çatışma vatandaşımıza doğrudan yansımakta ve bir yandan teorik olarak var olan finansal koruma gerçekte etkisini kaybetmekte, diğer yandan sağlık hizmetine erişim aslında gittikçe zorlaşmaktadır. En önemli göstergelerimizden biri olan ve Sağıkta Dönüşüm Programıyla birlikte azaltmakla iftihar ettiğimiz "katastrofik sağlık harcamalarının" artmakta olması bu durumun doğal sonucu. Yine vatandaşlarımızın sağlık sistemindeki aktörleri zaman zaman suçlayışı, itirazı hatta bazen isyanı tamamen tesadüf değildir. Belki hatamız, görünen bu olumsuzlukları münferit kötü uygulamalar olarak değerlendirmemiz-

dir. Sistemsel olarak olaylara bakabilmeniz ve sağlık sistemimizi yeniden sosyal tabanlı rotaya yöneltmemiz gerekir.

Sağlıkta dönüşüm programının geleceği hakkında ne düşünüyorsunuz? Programın sürdürülebilirliği ve geliştirilmesi için hangi adımların atılması gerekiyor?

Aslında bu sorunuzun cevabına da kısmen değinmiş oldum. Sağıkta Dönüşüm Programı, erken 2000'li yılların sağlık sorunları masaya yatırılarak öncelikleri belirlenmiş bir programdır. Yaklaşık 10 yıl boyunca da neredeyse bütün vatandaşlarımızın hayatına dokunabilmiş, etkisi ve başarısını göstermiş bir programdır. Biraz abartılı bir ifade kullanayım: Sağıkta Dönüşüm Programı görevini başarıyla yapmış ve artık devrini tamamlamıştır. Bu süreçte toplumsal dinamikler, ilişkiler, ekonomik tercihler, demografik yapı ve beklentiler başta olmak üzere birçok faktör değişikliğe uğramış durumdadır. Yeni toplumsal sorunlarımız, yeni hastalık yüklerimiz ve sistemin yeni doğan açıkları mevcuttur. Küreselleşme etkilerini hemen her alanda göstermektedir. Bütün bunları gözden geçirerek yeniden bir program revizyonu yapılması gerekir. Ancak burada bir hususa dikkate çekmek isterim. Böyle bir program sadece sağlıkla uğraşanların, Sağık Bakanlığının gayretiyle hayata geçirilemez. Sosyal güvenlik, çalışma hayatı, sanayi, ekonomi, maliye, ticaret, turizm, eğitim, barınma, ulaşım, haberleşme dâhil birçok alanın ortak hedefe yönelecekleri çok paydaşlı bir program olmak zorundadır.

Küresel sağlık politikalarında son yıllarda teknolojinin rolü artmaya başladı. Dijital sağlık çözümlerinin sağlık sistemlerinde dönüşüm yaratma potansiyelini nasıl görüyorsunuz? Türkiye'nin bu alandaki potansiyelini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Aslında bilgi teknolojilerindeki gelişmeler hayatımızın hemen her yönünü etkiliyor. Hatta etkilemekten öte, birçok alanda faaliyetlerimizin yönetimini ele geçirmiş durumda. Doğal olarak sağıkta da etkisi çok fazla. Sağık hizmetlerinde bulguların elde edilmesi, analiz edilip çıkarım yapılması ve buna göre tedavi planlanması esastır. Esas önemli olan da tüm bu sürecin kayıt altında tutulması gerekir. Bilişim teknolojilerinin hayatımıza girmesiyle birlikte bu alanda hakimiyet kurması kaçınılmaz olmuştur. Artık çok daha büyük veri havuzlarından

çıkartım yapabiliyoruz. Toplum temelli araştırmalar, geleceğe yönelik projeksiyonlar daha güvenli sonuç veriyor. Tanı ve tedavi araçlarının artık çoğu bizzat dijital bir işletim sistemi ile çalışmaktadır. Bugüne kadar kullanageldiğimiz geleneksel araçların yerini çok daha hızlı çalışan, daha kesin sonuç veren, uzaktan erişilebilir araçlar yer almış durumdadır. Bunların hepsi dijital gelişmenin sonucudur. Hele son zamanlarda çokça gündemimizde olan yapay zekânın sağıkta kararlarımızı, uygulamalarımızı ne kadar değiştirebileceğini göreceğiz.

Dijital sağlık çözümlerinin yaygınlaşmasıyla birlikte, hasta-doktor ilişkisinde nasıl bir değişim öngörüyorsunuz? Bu değişimin olumlu ve olumsuz yönleri neler olabilir?

İlk bakışta, kanıta dayalı doğru bilgiye erişimimizin çok kolaylaştığını söyleyebilirim. Ancak hemen bunun yanında yaygın kirliliğin de dijital sistemler aracılığıyla hastalarımıza ulaştığı bir gerçekte de karşı karşıyayız. Yani bir yandan işimiz kolaylaşıyor diğer yandan daha zorluklarla karşılaşyoruz. Neticede sağlık profesyonellerinin işini kolaylaştıran birçok uygulama hayata geçmiş durumdadır. Gerek tanı ve tedavi araçları gerek bunlara erişim ve hızlı sonuç elde etme fırsatları, hastalarımıza daha güvenilir hizmet sunmamızı kolaylaştırmıştır. Bu gelişmeler toplumsal refahla birleşince en temel göstergelerden biri olan doğumda beklenen yaşam süresi de uzamaktadır. Ancak diğer taraftan sağıkta teknoloji ve dijitalizasyon hâkim oldukça insan-insan ilişkisi de o denli zayıflamaktadır. İnsan olarak varlığımızı organlar sisteminden ve bu sistemler arası işlevlerden müteşekkil bir bedenden ibaret, sağlığı da beden motorunu tamir edilmesinden ibaret görmek gibi bir yanılgı içine düşüyoruz. Hayat bu değil, sağıklı olmak da bu değil. İnsan hayatı sadece fizyolojik ve biyokimyasal süreçlerden ibaret değildir. Düşünebilen, akledabilen, gülebilen, ağlayabilen bir ben vardır içimizde hayatı anlamlı kılan. Bu yönüyle insan, yaşayan bir canlı olmaktan ayrılır; onun fevkinde bir yeri vardır. Esas olan bu insanın mutluluğudur. Sağık talebi de bu mutluluğu tamamlamak için ortaya çıkar. Kısacası insana daha insanca dokunma ihtiyacını göz ardı etmemeliyiz. Son zamanlarda gittikçe daha fazla insanın geleneksel tıp uygulamalarına ilgi duymasının bir tesadüf olmadığını düşünüyorum. Nasıl ki, kalabalık şehir

hayatından bunalan insanın kır hayatına özenmesi, apartman dairesindeki konforu bırakıp köy evini, çiftlik hayatını özlemesinin ya da rafine sanayi ürünü gıdalarla sağlığını tehdit altında gören insanın organik ürün arayışının bir arka planı varsa, geleneksel tıbbi yönelimin arkasında da böyle bir zemin olduğunu düşünüyorum.

Aynı zamanda İstanbul Medipol Üniversitesinin kurucu rektörüsünüz. Sizce günümüz üniversitelerinin öncelikli misyonu ne olmalı? Üniversitelerin, yalnızca mesleki yeterlilik kazandırmanın ötesinde, nasıl bir rol üstlenerek toplumu dönüştüren ve küresel sorunlara çözüm üreten kurumlar hâline gelmesi gerektiğine inanıyorsunuz?

Eğitim bir toplumun kalkınmasında en önemli itici güç. Ancak buradan kastedilen insan kaynağının nitelikli yetişmesidir. Tek başına diploma çok fazla bir anlam ifade etmiyor. Bugün üniversite diplomasının şart olduğu yerler belli düzeyde memurluklar ile Cumhurbaşkanlığı makamından ibaret. Onun dışında esas olan yeterlilik ve yetkinliktir. Bu farkındalık her geçen gün daha fazla belirginleşiyor. Günümüzde hemen her ilde bir devlet üniversitesi açıldı. Bir o kadar da vakıf üniversitesi mevzuatı altyapısıyla kurulmuş olan özel üniversitemiz mevcut. Üniversitelerin bu denli artış göstermesinin, üniversiteye erişimi artırması, coğrafi dengesizlikleri ortadan kaldırması, yüksek öğrenim görmüş kayda değer bir nüfusa sahip olmamız gibi avantajlar getirdiği bir gerçek. Ancak sayıca bu denli hızlı artışın bir yandan nitelik bakımından alana özgü öğrenci seçimi, diğer yandan bu öğrenci kitesine uygun nitelik kazandıracak altyapı ve eğitici kadrosu konusunda zafiyetler ortaya koyduğu da bir gerçek.

Peki, üniversitelerin sayısı arttıkça nitelik açısından yaşanan bu zorlukları nasıl aşabiliriz? Eğitim sisteminizin bütününe sorgulamak ne tür değişikliklere yol açabilir?

Üniversite eğitiminin üst düzeyde bir meslek kazandırdığı algısının ya da daha doğru bir ifadeyle beklentisinin devam ediyor olması üniversiteye ilgiyi artırıyor. Ancak bu beklentinin gerçek hayatla uyummadığının tecrübe edilmesi her geçen gün yeni bir işsiz genç kitlesinin artışına yol açıyor. Meslek sahibi ara eleman açığı da aynı paralelde artmaya devam ediyor. Yani bir yandan kendine

münasip gördüğü işe ulaşamayan bir kitlenin artışı, bir yandan da ihtiyaç olan alanlarda çalışacak yetişmiş eleman bulunamaması gibi bir diskordansla karşı karşıya kalıyoruz.

Eğitimde bu uyumsuzluğu giderebilmek için, sadece üniversiteye odaklanmak yeterli olacak mı? Ortaöğretim ve üniversite arasındaki köprüyü nasıl daha sağlam kurabiliriz?

Burada sadece sayıca artan üniversitelerdeki eğitim kalitesini sorgulamanın bizi doğru hedefe ulaştırmayacağını düşünüyorum. Uzun bir ortaöğretimden geçerek üniversite kapısına gelen genç kitleyi ulaştırabildiğimiz niteliği de göz önüne alarak bütün bir eğitim sistemimizi sorgulamamız gerekiyor. Bu sorgulama sadece kalite sorgulaması değil, ihtiyaç ve gereklilikleri göz önünde bulunduran amaç ve hedef sorgulaması da olmalı.

Kariyerinize “Akademi, Bürokrasi, Siyaset Sarmalında Sağlıkla Yaşamak” kitap serisini de sıdırdınız. Dördüncü kitabınızın sonunda “Belki devam edecek” ifadesi yer alıyor. Yeni kitabınızda ele almayı düşündüğünüz temalarla ilgili biraz ipucu verebilir misiniz? Okuyucularınızı neler bekliyor?

Bu sorunun cevabını aslında kitabın “Belki Son Söz” başlıklı son bölümünde vermeye çalıştığımı sanıyorum. Orada da yazdığım gibi, Sağlık Bakanlığında isteyerek ve talep ederek hiçbir görev almadım hatta hayatım boyunca görev aldığım yönetim basamaklarından hiçbirine kendi talebimle çıkmadım; göreve çağrıldığımda da kaçamadım. Bakanlıkta görevlerimi iki perdelik bir senaryo gibi değerlendiriyorum. Akademi, Bürokrasi, Siyaset Sarmalında Sağlıkla

Yaşamak kitap serisi, birinci perdenin hikâyesinden ibarettir.

İkinci perdenin serencamı, bir sağlık politikası hikâyesi yazmaya uygun olmadı. Belki bir değişim ve krizler silsilesinin hikâyesi olduğunu söyleyebiliriz. Bu sefer farklı bir ortamda hatta farklı bir devirdedim. Kitaplarda yer yer değiştiğim değişim sancıları sistem değişimiyle örtüşünce, sebep-sonuç ilişkilerini çözebilmek zorlaşmıştı. Geçen zaman, siyaset ve bürokrasinin yerini içselleştirmesi, hatta sahiplenmesi, farklı bir sahneye bizi yüz yüze bırakmıştı. Ardından afetler birbirini takip etti. 24 Ocak 2020 Elâzığ-Sivrice depremi, 30 Ekim 2020 İzmir-Serhisar depremi, Karadeniz Bölgesi’nde seller, Akdeniz ve Ege’de orman yangınları, Van’da çığ düşmesi, 2020-2022 COVID-19 pandemisi ve dünyanın gördüğü en büyük felaketlerden biri olan 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş-Pazarcık-Elbistan depremleri ardı sıra geldi.

Bu zorlu dönemin ardından yaşanan afetlerin, pandemi yönetiminin ve değişim süreçlerinin üzerinizde nasıl bir etkisi oldu?

Bu dönemde yaşananlardan elde edilen tecrübeler ayrıca yazılmaya değer; bunun farkındayım. Serinin başında, maksadımın hatıralarımın ışığında bir dönemin sağlık politikalarının arka planına ışık tutabilmek olduğunu belirtmiştim. Bu ikinci dönemi de değişimin, pandemi yönetiminin, afet yönetiminin doğru ve yanlışlarına ışık tutmak amacıyla ele almak mümkün. Ne var ki, ben şimdi bu cesareti kendimde bulamadım. Ancak bu birikimin aktarılması gerektiğini de unutmuş değilim. O yüzden kitaplara son verirken az da olsa kapıyı açık bırakmak istedim. Kim bilir, belki bir gün.

Bu arada başlangıcından bu yana katkılarınıza şahit olduğumuz Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergimize ve SDPlatform'a da değinmek isteriz. Sitenin yenilenen tasarımıyla birlikte dijital ortamda içeriklerinizi sunma şeklinizde nasıl bir yenilik ortaya çıkıyor? Yeni tasarım, okuyucularınızla etkileşimde hangi farklılıkları beraberinde getirecek? Bu yenilikler, daha geniş kitlelere ulaşmanıza nasıl yardımcı olacak?

Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü, kısa adıyla SD dergisi 18 yıldır yayınladığımız bir dergi. Açıkçası bir dergi olmaktan öte, sağlıklı bir topluma ulaşmayı özleyen aydınlarımızın düşünce ve fikirlerini paylaştıkları bir platform hâlini aldı. Bu niteliğine uygun olarak yazılarımız "sdplatform" adlı web sitemizde de yayımlanıyor. Site son yenilenmiş hâliyle kolay erişilebilen ve ilgi çekici bir görünüm kazandı. Bunu site trafiğinin artışından gözlüyoruz. Derginin bütün sayı içeriklerine buradan ulaşmak ve istenirse her bir makaleyi ayrı ayrı indirmek mümkün. Sağlık sistemlerine, sağlık politikalarına ve halk sağlığına ilgi duyanlar için 6 bin sayfayı bulan kolay erişilebilir bir kaynak oluşmuş durumda. Yani alanında rakipsiz, bugüne kadar bine yakın uzman kişinin görüş ve düşüncelerine yer veren bu denli geniş bir Türkçe arşiv. Yazılara gerek yazarların ismiyle gerek ana konu başlıkları üzerinden ulaşmak mümkün. Yazarlarımızın katkısı ölçüsünde sitemizde makalelerin İngilizce ve Türkçe özetlerine de yer veriyoruz. Böylece yabancı ülkelerden yazılarımıza ulaşma talebinde bulunanların işini de kolaylaştırmaya gayret ettik. Site-de ayrıca Sağlık Günlüğü başlığı altında yazarlarımızın kısa blog veya geniş özet mahiyetindeki güncel yazılarına da yer veriyoruz. Bu arada şunu da belirtelim genellikle dergide ağırlıklı bir tema işleniyor. Bu da belli konunun çok yönlü olarak ele alınmasını sağlıyor. Sağlık politikaları üzerinde çalışanlar için çok kolay erişilebilir bir fırsatı önlerine koymak bakımından bu hususu önemsiyorum.

Gelelim dergimizin son sayısına... SD 66. sayımızın dosya konusu, günümüzde gençler arasında yaygınlaşan sosyal medya bağımlılığı, anksiyete ve yalnızlık gibi psikososyal sorunlar. Bu sorunların çözümünde ailelerin, eğitim kurumlarının ve devlet politikalarının nasıl bir iş birliği içinde olması gerektiğini düşünüyorsunuz?

Öncelikle uzmanlık alanım dışında söz söylemekten imtina ederim. Ancak sade

bir vatandaş bakışıyla bazı gözlemlerimi paylaşayım. Her kuşak kendinden sonra gelen kuşak hakkında tedirgin ve şikâyetçi oluyor. Dedelerimiz babalarımız hakkında, babalarımız da bizler hakkında çok kaygı duyarlardı. Bu açıdan çok ümitsiz olmamak gerektiğini düşünüyorum; tabii bu kayıtsız kalmak anlamına gelmemeli.

Her kuşak kendisinden sonraki kuşağa kaygı duyuyor. Peki, günümüzdeki teknolojik gelişmelerin getirdiği sorunlarla nasıl başa çıkabiliriz?

Bugün görünen o ki, gelişen teknolojiyle birlikte ortaya çıkan kolay ulaşım ve hızlı iletişim araçları, bir yandan hayatımızı kolaylaştırırken, diğer yandan da bize yeni sorunlar ve yeni sorumluluklar yüklüyor. Artık bir evin, bir mahallenin, bir kentin ya da bir ülkenin sorunundan değil, dünyanın sorunundan bahsetmek zorunda kalıyoruz. Küreselleşme, etkileşimler bakımından dünyayı küçük bir köy hâline getirdi. Ailenin, okulun, mahalle ya da sosyal sınıf kültürünün etkisini çok değiştirdi; hatta yer yer yok etti diyebilirim. Kontrolümüz dışına taşan bu hızlı değişimle ortaya çıkan durumlara karşı ahlaki normları aslından koparmadan yeniden tanımlamada ve bu alanda düzenleme yapmada, tedbir almada geç kalıyoruz. Aile yapımızın çözülmeye başlaması, kent hayatının aileden uzaklaştıran tarzı, sosyal önceliklerin şekil değiştirmesi, eğitim kurumlarının varlık hedeflerinde sapmalar olması gibi daha birçok itici sebep işimizi zorlaştırıyor. Bu durum değişimin en hızlı muhatabı olan çocuklar ve gençler üzerinde kendini öncelikle belli ediyor. Bu yüzden gençleri sorgulama yanlısına düşüyoruz. Evet ortada bir sorun var ve bu sorun toplumsal bir sorun, hepimizin sorunu. Gençlerimiz sadece erken bulgu veren indikatörler olarak hareket ediyor.

Peki, gençleri sorgulamak yerine toplumsal sorumluluğumuzu nasıl daha etkin bir şekilde yerine getirebiliriz? Sorunun kök nedenlerine inmek nasıl bir çözüm yolu sunar?

Yaşadığımız sorunların ardından yetiştirmeye çalışıp, çözüm aramakla hedefe erişmek kolay olmayacaktır. Sorunun kök nedenlerini iyi analiz edip değişimi yönetmek ve ön tedbirlerle sorunu kronikleştirmeden önceden tedbir almamız gerekiyor. Bu da sosyal konularda gelecek on yıllara, elli yıllara şamil projeksiyon ve tahminler yaparak ilerlememizi gerek-

tiriyor. Aile yapımızı, eğitimimizi, çevre düzenimizi buna göre şekillendirmemiz gerekiyor. Devletimizin stratejileri, politikaları bu veri ve öngörülere dayanmalı.

Toplum ve dünyaya katkı sağlamak, kişisel başarıdan çok daha önemli. Bu misyonu benimseyerek yaşamda nasıl bir denge kurmak gerektiğini düşünüyorsunuz? Hem kişisel hem de toplumsal anlamda faydalı olmanın yolları nelerdir?

Meşru anlamda bir kişinin başarılı olması ile topluma faydalı olmak karşıt durumlar değildir. Toplumun yapı taşları kişilerdir. Kişilerin başarıları kümülatif olarak toplumun başarısını getirir. Ancak bir şartla ki, kişiler başarılarını bir başkasının başarısızlığına ya da zararına kurgulamamış olsun. Elimizden, dilimizden ve eylemimizden başkalarının emin olması esas şiarımız olmalıdır. Burada başarıdan neyi anladığımız çok önem arz ediyor. Başarı eğer kişinin yapmakla mükellef olduğu, sorumluluğu altındaki meşru bir işi iyi yapabilmesi hatta başkalarından daha iyi yapması ise, belirttiğim önerme geçerlidir. Zira bu tür başarı gösteren bireyler toplumun başarısını oluşturacaktır. Başarılı olmak ideali "ben" merkezli bir tutku da olsa, evrensel değerler, ahlaki normlar ve meşruiyet çerçevesinde olması kaydıyla en kötü senaryoda bile topluma katkı sağlayacak, en azından zararsız olacaktır. Kısacası herkes evinin önünü temizlerse sokak temiz olacaktır.

Başarıyı daha kolektif bir anlayışla tasavvur etmek ne gibi faydalar sağlayabilir? Bu yaklaşım toplumsal dayanışmayı nasıl güçlendirir?

Bu başarılı olma tutkusunu biraz terbiye edebilir, "ben" merkezi çekimini biraz azaltabilirsek, akrabamızı, arkadaşımızı, komşumuzu gözetebilmeyi de bu başarı tanımına eklersek durum çok başkalaşır. Artık toplumsal faydaya dönüşür. Kanaatimce kişisel olgunluk ölçüsü "ben" den uzaklaşma derecesine bağlıdır. Bu da başka bir başarı hikâyesine kapı aralar. Kendi başarısını kendi dışındakilere kattığı değere endeksleyebilen kişiler nadir olsa da yelpazenin diğer ucunu oluşturur. "Vakıf insan" diye nitelenen nadir kişiler, kendilerini toplumsal faydaya adayarak bu başarıyı yakalayan kişilerdir. Kısacası, hayatımıza yön verirken başarıyı başkalarının mutluluğuna adanmak şeklinde tasavvur etmek bizim için erişilmesi güç bir hayal olsa da en yalın hâliyle başarıyı başkalarının hukukunu korumak üzerine kurgulamamız görevimiz olmalı.